

РЕЦЕНЗІЇ ТА ОГЛЯДИ

Аделя ГРИГОРУК

© 2007

РУБАЇ ОМЕЛЯНА ЛУПУЛА В КОНТЕКСТІ ПИТОМОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

О. Лупул у своїй творчій практиці намагається утримуватись від будь-яких декларацій – чи то суспільних, чи то естетичних, розуміючи згубність публіцистики для поетичного слова. Натомість письменник ставить перед собою суто мистецькі завдання: розширювати власний жанровий репертуар, поєднувати традиції української літератури з поетичними надбаннями інших народів.

Особливо вабить О. Лупула східне мистецтво поетичного вислову. В його творчому набутку знайшли належне й органічне місце японські форми хоку і танка, а також класична жанрова відміна ірано-таджицької поезії – рубаї.

Такі формальні експерименти, вважає О. Лупул, будучи справою суто літературною, є для української поезії актуальними і важливими. Тривалий час українська література в силу різних історичних причин розвивалась ізольовано від світового літературного процесу. Багато духовних здобутків людства, без яких інші народи не уявляли свого власного культурного поступу, українською літературою не були засвоєні. Така ізольованість породжувала в одних літераторів провінційну хуторянську самовдоволеність, в інших – бажання вийти за межі стереотипів, що склалися століттями, втілити в інонаціональні класичні й некласичні жанрові зразки український зміст, подолавши, здавалося б, неподоланні бар'єри чужих поетичних парадигм, власні естетичні комплекси й літературні фобії.

Такі зміни культури, вибудування нової національної ідентичності вимагають зміг внутрішніх психологічних вимірів, “відмови від звичної, давно випрацьованої риторики, від зрозумілих кліше, від старих культурних героїв і міфів”, – вважає Соломія Павличко [1,22]. І не варто боятися такої екстравертивності: наша література не “тільки не втратить своєї оригінальності й самобутності, а й позбудеться віковичної ізольованості й викликаних нею страхів та комплексів” [1,22].

Омелян Лупул, маючи широкі лектурні уподобання, добру обізнаність з літературними надбаннями інших народів, спробував розширити версифікаційні межі української поезики, увівши у власну творчу практику класичну форму рубаї.

У 1989 році він komponує поетичну збірку “Скрижалі”, в яку увійшло біля 200 поезій цього незвичного для питомої української літератури жанру. Окремим виданням книга вийшла

у 1993 році. Літературознавчий словник-довідник за редакцією Романа Гром'яка визначає рубаї як викінчений мініатюрний віршовий твір філософського змісту, який найбільшою своєю популярністю досяг у східній ліричній поезії, зокрема у тюркомовному (Захиріддин Бабур) та іранському (Омар Хайям) літературних середовищах [2,604].

В українській літературі рубаї присутні завдяки перекладам Агатангена Кримського та Василя Мисика з Омара Хайяма, Гафіза, Рудаки.

Як факт власне української поезії рубаї оприявнились у творчості Дмитра Павличка, який в 1987 році видав їх у книжці під такою ж назвою – “Рубаї”. Серед інших українських авторів, які уподобали цей непростий східний вірш, – М.Орест, Галина Тарасюк, Богдан Радиш.

Омелян Лупул своєю книжкою “Скрижалі” не стільки дає зрозуміти, що він засвоїв чужомовні поетичні надбання, скільки пропонує українському читачеві складний й оригінальний світ людської особистості – з болючими рефлексіями, неоднозначними висновками, несподіваними думками, складними почуттями. І все це в межах малої – мініатюрної! – поетичної форми, яка виключає багатослів'я, несформованість думки, версифікаційну безпорадність.

Звертання О. Лупула до рубаїв не було ні випадковим, ні претензійним. Це – особливість його художнього мислення, авторська поетична філософія, що органічно поєдналася з класичною східною формою. “Новаторство не у формі, – пише Ю. Гречанюк, – а в способі вираження своїх думок – одкровення у чотирьох рядках. Такий, значить, принцип мислення, коли просторо думкам та асоціаціям, а тісно словам” [3].

Зрештою сам автор, на наш погляд, доволі промовисто пояснює причину захоплення цією канонічною строфою:

**Ні, я не став з Хайямом до двобою,
Як шепчуть кулуари зі злобою.
А що рядки кладу ці на папір –
Не можу бути іншим, лиш собою [4,25].**

У книзі автором піднімається низка важливих проблем: від філософських – сенс життя, сутність людини, її призначення на землі, час і вічність – до історичних, соціальних, моральних, інтимних тощо.

Ю. Гречанюк у своїй статті про творчість Омеляна Лупула – “Грає осінь п'ятдесята в золоту дуду...” – проводить паралелі щодо філософського осмислення буття між Лупулом й представниками світової літератури, з творами українських класиків, зокрема І. Франка. “Найяскравіше перегукуються поезії, де звучать роздуми про сутність душі людини. З іронією говориться про її прагнення зайняти місце в життя, котрого не варте. Каменярь зазначив:

Хто власного ума не має,
То з книг не вийде ум йому;
Хто є сліпий на обі оці,
То що по дзеркалі йому.
У свою чергу О. Лупул стверджує практично те ж” [5,117]:

**Як народитись мудрим не вдалося,
Не підфарбуєш розум, як волосся:**

Зелене мислить зелено завжди.

Дозріле золотіє лиш колосся [4,117].

Письменник ставить першою чергою перед собою і, звичайно ж, перед читачем фундаментальні запитання щодо сенсу життя, особливості людського існування загалом:

І пита мене Правда свята:

– Ти на що, сину, стратив літа?

Чи у чаші твоїй високості небесні,

Чи щоденна дрібна сушта? [4,11].

Питання про сенс життя в рубаях О. Лупула набуває особливої гостроти, коли він високим устремлінням, які керують людиною, мотивують її вчинки, протиставляє обивательське тупе існування, оправдане обивательською - таки обмеженістю:

Жук собі копирсає в гною,

Де захоче – в центрі, на краю.

Він живе! І що йому до того,

Що існують ангели в раю [4,10].

Поет апелює до почуттів і розуму читача, заставляючи задуматись над власним життям, осмислити своє існування. Адже, за парадоксальним висловлюванням Е. Фромма, людина – єдина тварина, для якої власне існування є проблемою; вона повинна її розв'язати, і їй від цього нікуди не дітися.

Життя людське – це ті ж задачі,

Де відповідь – не лиш удачі.

Та все, що задано тобі,

Зробити мусиш без остачі [4,12].

Доктор Робін Сміт – психолог із США – говорить про “душевні порожнини” особистості, які дезінтегрують внутрішній світ людини, роблять його розбалансованим. А все тому, що більшість людей витрачає своє життя на те, що вони хочуть отримати, а не на те, щоб зрозуміти: хто я? ким я хочу бути?

Мабуть, тому одна із книг уже згаданого Е. Фромма, присвячена проблемам сенсу життя й ідентифікації особистості, й має промовисту назву “Мати чи бути?”

Свої власні авторські рефлексії стосовно цієї фундаментальної проблеми Омелян Лупул виводить як з релігійного дискурсу, так і з монолітної моральної традиції, яка в українському етносі складалася тисячоліттями:

Як не роздуєш власне горно,

То проживеш весь вік начорно;

Для інших будуть дні щасливі,

Для тебе ж – як млинове жорно [4,12].

Проблему сенсу життя О. Лупул окреслює у співставленні із проблемою земної кінечності людини, її неминучого відходу в інші світи. Якби це було не так, якби земне життя тривало вічно, проблема його сенсу не була б такою болючою: адже в будь-який момент можна було б наповнити його змістом, високою метою, почати старання задля досягнення цієї мети. Безсмертній людині ніколи не пізно розпочати життя зі смыслом. А цілком можливо, що її взагалі не цікавив би смысл життя. Натомість для смертного життя становить безкінечну

цінність, і саме це заставляє людину задумуватись, чи є в ньому щось таке, що не зникає разом зі смертю.

Роздуми письменника над смисложиттєвими проблемами аж ніяк не є якоюсь життєвою зайвиною, прагненням зайняти думки “від нічого робити”. О. Лупул у своїх рубаях продовжує властиву як східному мистецтву слова, так і європейській літературній традиції особливість – говорити про найсуттєвіше. Шекспірівський Гамлет у своїх гірких роздумах про призначення людини не може примиритися з тим, що вона – окраса всесвіту! Вірець усього суцього! – стає прахом, а цар Олександр Македонський може зрештою перетворитися на звичайнісіньку замазку для барила... Омелян Лупул у своїх філософських роздумах про життя і смерть, про сенс життя знову й знову доводить їх актуальність. Мудрий Омар Хайям сприймав смерть як неминучість, визначивши при цьому граничні орієнтири людського існування: жити у згоді із власною совістю, пам’ятати про справедливість і честь.

**Ні, не гніять мене перестрахи й жалі,
Що вмерти мушу я, що строки в нас малі:
Того, що суджене, боятися не треба,
Боюсь неправедно прожити на землі [6,241], –**
писав поет, визначивши власне життєве кредо.

Омелян Лупул вважає, що хоча смерть і рівняє всіх, все ж одні залишать по собі забуття, інші ж – ті, хто горів неспокоєм праці, творчими прагненнями, інтенцією доброти, – закарбуються на скрижалах пам’яті:

**Перед смертю всі ми рівні,
Перед вічністю – тут уже ні,
Бо вона лише тих на олтар свій возводить,
Хто життя все горів ув огні [4,12].**

І хоча так спокусливо піддатися принадам життя, ловити в ньому іскри щастя, жити сьогоднішнім днем за принципом: “Їж, пий, веселися!” – “пам’ять смерті”, що властива будь-якій свідомій людині, не дає їй безкерунково плисти життєвою рікою, заставляє вибирати свій шлях, свої вершини і вперто торувати до них свою дорогу:

**Мій перевал, високих гір хребти –
Вершина заповітної мети.
Спішу його здолати, хоч і знаю:
Опісля знов донизу треба йти [4,17].**

Розуміння людиною конечності свого індивідуального буття, вважає О. Лупул, є важливим кроком на шляху усвідомлення вищих ціннісних смислів, без чого не може бути ні милосердя, ні любові, ні справжньої життєвої мудрості. Кожен полишає свій слід на дорозі у вічність, і цей матеріалізований спадок стає здобутком нащадків, дає їм вирозуміння й певність у власній людській значимості:

**Спливли роки по вічності ріці,
А з ними відійшли і мудреці.
Лиш їх сліди, що часу непідвладні, –
То книги віщі у моїй руці [4,16].**

Смисложиттєвий пошук особи може принести вагомий моральний й суспільний результати,

а може й засвідчити духовне банкрутство особистості. Письменник філософськи оцінює можливості кожного і, як людина, розуміє, що не кожному дано не те що сягнути головою зір, але й бачити ці зорі, за висловом великого Олександра Довженка, “у калюжах на життєвих шляхах”. Але в одному він категоричний – в питанні людської честі, тому імперативно й однозначно висловлює свою вимогу:

**Життя прожить – не поле перейти,
Тому й не кожен досяга мети.
Та вже як зір дістатись не дано нам,
То честь Людини – мусим зберегти! [4,13].**

У видавничій рецензії “Джерельна криниця поезії” професор, доктор філологічних наук Семен Абрамович пише: “О. Лупул ... впевнено і владно опанував екзотичну для нас форму східної поезії – рубаї, блиснувши вмінням зріло, афористично конденсувати своє сприйняття дійсності в досконалій і непростій формі” [7]. Глибока філософічність Лупулових рубаїв знайшла відповідне артикуляційне втілення і дозволяє зрозуміти авторське сприймання найскладніших екзистенціалів, таких, як надія, майбутнє, відповідальність у часовому контексті. Час у відображенні письменника означений не просто певними кількісними характеристиками, – О. Лупул малює час психологічний, який є людською долею, детермінуючи весь життєвий шлях. Тому цей час поет зв’язує із народженням, смертю, любов’ю, відповідальністю, благородством і ницістю вчинків, каяттям, умиротворенням, спокутою. Ліричний суб’єкт його рубаїв, що є alter ego самого поета, не просто орієнтований лише на зовнішній світ, – він шукає й себе в собі, намагається віднайти значення власного індивідуального існування. Оскільки ж процес самопізнання неминує впирається в поняття знову ж таки сенсу життя, О. Лупул доходить висновків, що тільки небайдужість, наповненість особистого життя, його динамізм приводить до внутрішньої рівноваги, згоди зі світом, спонукають до самовдосконалення. Тільки це дасть відчуття континуальності особистісного буття. Він пише:

**Думок крилатих, світлих мрій
Зринає час від часу рій
І кличе в далеч за собою:
– Тримайся, душе, не старій. [4,12].**

Особистісна дієвість, перспективність спрямування інтегрує впливають на людину, дають їй розуміння вічності, позбавляють страху перед смертю, наповнюють цю похмуру для багатьох тему світлим звучанням:

**Не хочу серце запасне,
Коли моє в мені засне,
Я перекинуся весною
В квітуче дерево рясне [4,7].**

Така тональність у трактуванні вічної теми різко контрастує, скажімо, з аналогічною темою у Рудакі, який малює смерть у вигляді чорної пантери, що полює на кожного, намагаючись напасти зненацька, а час у зображенні східного класика – це невмолимим жорна, які без жалю перемелюють цвіт людського життя:

На нас полює сила необорна.

**Ми – наче миші, смерть – пантера чорна.
Надходить час – і одживає цвіт,
І смерть бере його й кладе під жорна [6,347].**

Можливо, внутрішня сила Лупулового героя в тому, що він ставить перед собою все нові й нові завдання, а життєві випробування, втрати і розлуки додали йому волі й мудрості:

**Давно опав весняний цвіт,
А я збираюсь лиш в політ.
Чи знаєш Ти, як то нелегко
На схилі літ ... [4,4].**

На наш погляд, процитована поезія належить до класичних прикладів, з яких пізнають справжніх поетів. Спокійна, неекзальтована мова, прості слова, відсутність помітних поетичних аксесуарів, – а сказано так багато, що більше й сказати нічого. Останній рядок, укорочений наполовину порівняно з першим і другим, має всього дві ямбічні стопи. Автор свідомо вносить в цей короткий вірш жіночу цезуру, яка затримує увагу на попередньому слові і немовби не дає можливості вимовити останнє, тим самим знімаючи інтонацію приреченості. Таке ритміко-метричне вирішення значно збагачує емоційний малюнок цитованого тексту, доповнює раціоналізм філософського міркування живим людським почуттям.

Роздуми про час, людський вік і самого себе маємо і в іншій інтерпретації:
**Літа розвіюються, як дим,
Старий не стане молодим,
Лиш час від часу спогад серце
Обпалить полум'ям рудим [4,9].**

Василь Воловія в статті “Три струни однієї любові” підкреслює, що О. Лупул буде свої рубаї на образах тисячолітньої давності, починаючи від самої назви збірки – “Скрижалі”. “... Автор поетичних мініатюр, – говорить В. Воловія, – не розмінюється на дріб’язки, його образи монументальні, його мова афористична, його стиль - то його поетичне обличчя. [...] Варто зауважити, що тематика рубаїв Лупула найрізноманітніша, як і жанрові різновиди – філософські рубаї, ліричні, громадянського звучання. Та про що б не писав поет, завжди відчувається в тому дух вселюдської доброти...” [8].

Справді, письменник в “Скрижальях” подає нам своє розуміння добра, пропонує свій спосіб тлумачення і свою аргументацію цього фундаментального етичного поняття.

Для О. Лупула феномен добра постає у вигляді храму – храму душі, Божого храму, які треба зводити власним трудом, невсипуючою працею і берегти від осквернення (у пам’яті спливає Гончареве “**Бережіть собори ваших душ...**”). Ліричний герой (і сам автор) готові впустити до свого храму і спраглою віри, і подорожнього, більше того – автор запрошує повернути до свого храму, правда, із серйозним застереженням:

**До мого ти храму заверни,
Та, гляди, нічим не оскверни
Цю мою святиню заповідну,
Бо я йшов до неї крізь терни [4,26].**

Саме так – *per aspera!* – пізнаються найвищі вселюдські цінності, причетність до яких робить життя змістовним, самоцінним. Тому й звучить з уст ліричного героя імперативна

вимога до тих, хто хотів би переступити поріг святині: не оскверни! В цьому – credo самого автора, його віра в найвищі ідеали, які творять смислове поле життя. Невід’ємними рисами цих ідеалів є доброта і чистота. І знову з’являється образ храму:

**Золотіла в храмі ліпота,
А туди попхалась сліпота
У вбранні брудному. Не впустили:
В храмі править тільки чистота [4,27].**
На широкі аналогії спрямовує наступний текст:
**Коли душа не храм твій, а тюрма,
Там раю не дошукуйся – дарма:
Високий дух високу думку родить,
А крила не майструються з ярма. [4,14].**

На гадку прийшла середньовічна християнська легенда про Агасфера – Вічного жида. Коли Ісус здійснював свій хресний хід на Голгофу і, падаючи під тягарем хреста, потребував відпочинку, Агасфер, що був у натовпі, сказав: “Іди, іди”. За це він був покараний – йому назавжди було відмовлено у вічному спочинку й притулкові в могилі. З того часу Агасфер мандрує світом, чекаючи на друге пришествя Христа, бо лише Він може позбавити Агасфера набридливого безсмертя.

Агасфер сам створив із власної душі пекло, він вражає таємничим прокляттям і лякає самим своїм виглядом як привид, як інфернальне видіння, як лихе знамення. Він став рабом власної гордині, й тому став ворогом Христа. Він прагне зустрітися з Ісусом ще в “цьому світі”, щоб покаятися і навернутися.

Лупулів філософський текст свідчить про одвічність проблеми рабства душі, про незбалансованість Божественного її походження й індивідуальної волі, яка часто не прагне опиратися світським насолодам, цинізму, заздощам, честолюбству. Однак неминуче настає момент, коли душа починає відчувати неспокій, докори сумління і, як той Вічний жид, шукає морального добра, прагне очиститися від скверни. На такий випадок письменник говорить:

**Ружа на морозі не цвіте,
Рана твоя теж не заросте,
Поки не навчишся розрізняти,
Що в житті нечисте, що – святе [4,13].**

О. Лупул відкидає релятивістську концепцію добра і зла, оскільки вона надає умовного значення споконвічним цінностям, а інколи призводить й до нігілістичного їх заперечення. Він вірить в існування ангела доброти, що охороняє нас від одвічного зла:

**Ангеле людської доброти!
Знаю, час невпинно буде йти
В боротьбі з одвічним злом. Та вірю:
Переможцем станеш тільки ти [4,11].**

І як би не прагнули темні людці нищити все, що вважається святим, їм це не вдасться за ніяких умов:

**Забілювали фрески геть щоночі.
Старалися найбільше там, де очі.**

А очі ті під ранки воскресали

На страх і злість усякій поторочі. [4,11].

За К'єркегором, існує тільки одна сила, котра здатна об'єднати пошматоване людське "Я", – це любов до Бога.

Омелян Лупул своїми рубаями нагадує про безодню між минушим і вічним, про безмежність відстані між гріховною, буденною людиною і Богом, між реальним і ідеальним "Я". Він закликає подолати шлях над цією безоднею, але щиро, без фальшу, бо

Всякий хоче бути на виду,

Стати у найвищому ряду.

Та не кожен проведе останню

Ніч у Гетсиманському саду [4,4].

Людина тільки тоді живе істинним життям, коли намагається реалізувати вічне в скороминущому, осяяна Божою благодаттю, не лицемірячи і фарисействуючи. Але чи здатний це зрозуміти той, в кого подвійна душа, подвійні мірки для власних і чужих (навіть Господніх!) вчинків:

Задерши голову до зір,

Молився ревно лицемір.

Та не казав: "Я вірю, Боже!"

А "Боже, вір мені. О, вір!" [4,15].

Професор Надія Бабич пише: "... Читаю "Скрижалі". І хоч поет, навчившись у Омара Хайяма не стільки форми, як думок натягнутої тятиви, не претендує на роль Великого Мораліста, я відчуваю, як багато він зумів побачити такого, повз що не раз доводилося йти, а не помічав, не чув і не спіткнувся...

Воістину не можна поділити життя на біль і радість, втіху і печаль, добро і зло, любов і зраду – все впереміж, хай смугами, хай по спіралі, та все ж упереміж. А друг і недруг, побратим і зрадник, співець і заздрісник його по одній землі ходять... І якщо їх путі не перетнуться нині, то хоч кіски зачеплять, а своє вчинити не попустять..."[9].

Так, Омелян Лупул показує, що між полюсами добра і зла твориться висока напруга, яка конденсує як позитивні заряди особистісного вдосконалення, поступу, інтенцію взаєморозуміння і милосердя, так і лицемірство, підлість, заздрість, підлабузництво, корисливість.

Хотів я з другом розділити біль,

А він мені на рану всипав сіль.

Добірним зерном поле засіваєм,

Та у жнива збираємо й кукіль [4,19].

Автор для зображення щоденних подій, виявів людських рис вибирає моральний кут зору, який дає змогу визначити особистісні рубежі його героїв, моральні межі й парадигми їх вчинків.

Каменували, освистали ...

По смерті вже хвалити стали.

А камінь той? – Кого вбивав,

Для тих ішов на п'єдестали [4,10].

Омелян Лупул малює портрети підлабузників і заздрісників, які – і в цьому немає нічого дивного – такі схожі між собою. Він безпомилково розпізнає їх, розуміє їх наміри:

Зраднику, мій враже потаємний,
Чую, чую голос твій приємний –
Білим шовком стеле-шелестить –
Але ж слід по ньому чорно-темний [4,7].

Що ж, кожен Моцарт має свого Сальєрі ...“**Ніщо так не ображає друзів, як ваші успіхи,**” – сказав незабутній Георгій Якутович. І вони тоді, будьте певні, зроблять усе, щоб призупинити ваш політ.

Омелян Лупул також має в своїй життєвій картотеці немало подібних сюжетів. Один із них зачитуємо:

**Коней, пускаючи в сіножать,
Щоб не втекли в ночі, триножать.
Так часом роблять і з людьми,
Як їхні успіхи тривожать [4,25].**

Письменник має багатий досвід, і його поетичне бачення світу значно повніше, різнобарвніше, поліхромне, що виходить за межі чорно-білої гами. Тому в житті він фіксує немало проявів шляхетності й благородства, співчуття й безкорисливості, незрадливої дружби і підтримки. Стосовно ж зла відзначає багатство його проявів, однак як людина, що сповідує християнські цінності, розуміє: добро передбачає існування зла, бо тоді існує і їх розрізнення. Боротьба, яка відбувається в житті кожної людини при зіткненні протилежних начал, і спонукає її до розвитку, до самовдосконалення. Пройшовши таке випробування, людина дістає важливі ціннісні орієнтири, які й допомагають їй відмежуватись від злого, до яких би способів мімікрії воно не вдавалось:

**Не дивно те, що зрада чорна
У всіх ділах така проворна,
Адже у неї повсякчас
Міняється і зміст, і форма [4,11].**

Означений рисами зрілої особистості, яка здатна свідомо здійснювати свій вибір, реалістично, без ідеалізації ставитись до самого себе, ліричний герой О. Лупула здатний опиратися тискові життєвих обставин, відчувати власну свободу і власну відповідальність – у першу чергу перед самим собою:

**Справами обтяжений земними,
Де сплелося істинне і мнине,
В храм душі зайду і поклонюсь
Розуму, Добру і їже з ними [4,18].**

В “Скрижалях” письменник часто наголошує на відповідальності – перед людьми, перед Богом, перед рідними, друзями. Містко й геніально – даруйте, але це зовсім не перебільшення – вдалося О. Лупулові відобразити взаємну кровну зобов’язаність між батьками і дітьми на різних полюсах життя і смерті:

**Батько ставить хату. Мов струну,
Зводить кожну з цегли він стіну.**

Пройдуть роки, і таку ж новеньку

Син для батька витеше труну [4,18].

Що тут іще можна сказати? Хіба лише те, що щасливою є та людина, чий шлях має таке завершення, коли родове коло замкнулося, щоб почати новий відлік земного часу із позаземної відстані.

Розмірковуючи над темою відповідальності, поет вважає своїм моральним обов'язком попередити легковажних, які заввиграшки переступають межу сакрального:

Крадене на вівтар не клади,

Бо проступлять злодія сліди

На чолі твоєму привселюдно.

Змити їх – не вистачить води [4,19].

Конотативно розширивши семантику слів “змити”, “вода”, а також і “крадене” та “вівтар”, автору вдалося наснажити рубаї емоційним переживанням, почуттям живої людини, якій страшно святотатство, при цьому надавши тексту естетичної оформленості.

Тут же письменник закликає звернути свій зір на тих, хто здатний безкорисливо ділитися щирістю і щедрістю з людьми. Очевидно, що дедалі такі душевні прояви все рідшають і виходять за межі норми спілкування, тому не так уже й дивно звучить фраза “**не бійтеся людської доброти**”.

Прочитуємо автора і задумаємося над сказаним:

Не бійтеся людської доброти.

Народжена з самої чистоти,

Вона понад усім нас піднімає,

Але до неї треба дорости [4,22].

Прикметною рисою психологічного простору особистості в контексті сучасної доби є закритість. Людина боїться вторгнення у її внутрішній світ, зазіхання на її індивідуальність, через що намагається обмежити зовнішні контакти, звести їх до мінімуму. Дивно виглядає початок рубаїв – його перший рядок, принаймні для людей старшого або й середнього віку, для яких природніше звучало б “бійся зла”. А тут – “**не бійтеся людської доброти...**” Мимоволі починаєш міркувати: коли ми прогавили той момент, де все ще називалось своїми іменами – добро добром, і його не було чого боятись; зло – злом, і його слід було остерігатися; дружба – дружбою, і її прагнули, і була вона безкорисною...

Як спрямувати духовне зростання людини, щоб повернути їй первинне розуміння ціннісних понять?

Такі запитання ставить перед собою письменник неодноразово і намагається знайти на них відповідь. Він, що є традиційно для української, та й не лише української літературної традиції, звертається з риторичним закликом до Слова, яке було початком всього, прохаючи про живлющу силу і натхнення:

Слово, невмирущеє зело,

Будь огнем, що пожирає зло,

Будь мені Мойсеєм, що у скелі

Спраглим відкриває джерело [4,3].

З огляду на цей найвищий дар – дар Слова – О. Лупул визначає і роль поета в

суспільстві:

**В ім'я отця, і сина, і вдови
І всіх полеглих, що пішли на ви,
Пред світом стань і даним тобі словом,
Поете, свій народ благослови [4,17].**

Це слово щире і непідкупне, а письменник, наділений його даром, рівночасно ж бере на себе й велику відповідальність – нести його правдиво й несхитно, незважаючи на різні перепони. У Лупула ця місія митця, визначена самим Богом, виражається такими поетичними рядками:

**Він ішов крізь бурі і завії,
Людям несучи свої осії [4,17].**

У його, лупулівському, розумінні поняття відповідальності митця і його внутрішньої свободи не суперечать одне одному. Саме через усвідомлення власної відповідальності поет зобов'язаний не боязливо дозувати свої думки, керуючись ідеологічною, політичною чи якоюсь іншою кон'юктурою, а, відповідаючи лише перед святою правдою і власним сумлінням, бути речником свого народу, його провідником, його обновителем, як ними були Тарас Шевченко, Василь Стус, Тарас Мельничук...

**В тривозі я за всіх і все,
Що день грядущий принесе,
Бо де бджола нектар збирає,
Отруту там гадюка ссе [4,16].**

Це не поетична декларація. Вся творчість Омеляна Лупула підтверджує його небайдужість до насущних суспільних, моральних, естетичних проблем. Він, за висловом Ж.-П. Сартра, "бере на себе" життя, відчуває свою відповідальність за нього, а "не отримує його ззовні як факт чи камінь". Роздумуючи над земним призначенням людини, поет малює різні його виявлення в конкретному житті:

**Руйнівниче щастя – у війні,
Будівниче – у новій стіні,
Мандрівниче – у дорозі вічній,
Бо вона – то хліб його й пісні [4,15].**

Звичайно, не все ним сприймається беззастережно, не кожне уявлення про щастя зіставляється з ідеалом, однак письменник філософськи зауважує, що коли людина шукає істини, рано чи пізно вона до неї дійде, хоча б якими були ці дороги – торовані уже кимось чи ще ніким не пройдені, важкі чи легкі (хоча легких доріг до пізнання й не буває), ранні чи пізні:

**Все на світі з часом відплива,
Вічна тільки істина жива:
Як весною з нею розминешся,
То прийде до тебе у жнива [4,14].**

О. Лупул у своїй творчості не дистанціюється від реальних людей і реальних подій. Від його пильного погляду не може заховатися облудність і заздрість людська, асиметричність слів і вчинків, розбалансованість намірів і дій. Йому часто доводиться спостерігати, як

цілком добропристойна річ раптом виказує фальшиві “вуха”, а те, що ми звемо негативом, несподівано виявляє потенції добра.

**Він не складав набутого в мішки,
Бо брав від щастя лиш самі вершки.
Недаром, кажуть, інколи чесноти
В сто раз бувають гірші за грішки [4,13].**

Або іще натурна замальовка, яка схиляє до напружених рефлексій:

**Іскриться на стіні криштальна бра,
Як усмішка достатку і добра.
Та щось ніяк мені в ній не збагнути,
Чи справжня суть то, чи фальшива гра [4,8].**

О. Лупул у своїх філософських роздумах про людину звертає увагу на природну слабкість людської вдачі, відзначену ще Овідієм в його “Метаморфозах”: “Благее бачу, хвалю, та до поганого тягнуся” [10,56]. Ця думка пізніше була повторена апостолом Павлом, але в гострішій і парадоксальнішій формі: “Бо чиню не те, що хочу, але що ненавиджу, це чиню” [11,186]. Автор звертається до дуже складної теми – дослідження суперечливої природи внутрішнього буття людини, її конфліктності з власним “Я”:

**Щодня в огонь кидаю без оглядки
Характеру свого нерівні складки.
І що ж. Згорають всі до тла. Та враз
Із попелу зростають їх нащадки [4,28].**

На таку ж суперечливість людської особистості вказував і Омар Хайям. Будучи представником іранського Ренесансу, він не обминув своєю увагою жодну зі сторін особистісного буття людини, в тому числі і її тривоги від власної недосконалості:

**Щодня змагаюся, борюся сам з собою,
Живу й не відаю ні втіхи, ні спокою.
Хай ти простиш мене... Та сором лютий палить
Мене за помилки, що коїв я і кою! [6,265].**

Такі типологічні зіставлення підводять до висновку, що література усіх часів і народів у художніх образах висловлювала ті ж думки, відображала ті самі проблеми, які розв’язувались у філософській та культурній атмосферах різних етносоціумів. З іншого боку лупулівський виклад стосунків між людиною і її внутрішнім світом на моральному і духовному рівнях не має випадкового характеру, він виражає одну зі стадій самоідентифікуючого процесу, усвідомлення особистістю власної екзистенції.

**Народження і смерть. Круті два береги.
Між ними ти, і друзі, й вороги,
І почесні, і слава, і печалі –
Весь буйний цвіт життєвої снаги [4,28].**

Згадаймо сенс давньої китайської монади – кола, поділеного на дві рівні частини, кожна з яких плавно переходить у свою протилежність. У площині кожної частини монади (чорної і білої) розташовані маленькі кружечки – на білому тлі – чорний, на чорному – білий. Монада виражає дві глибокі істини – смисл добра і зла, які завжди поруч і одне без одного не

існують.

Що іще можна прочитати із цього давнього графічного символу, яким хотілося б завершити коротку розмову про філософську проблематику в рубаях О. Лупула?

Монада – асиметрична, а значить добро і зло, знання і незнання, порядність і підлість, благородство і нищість ніколи не урівноважують одне одного, не знаходяться в застиглій статичності; в цій асиметричності – внутрішній потенційний заряд руху, оприявнюваної динаміки. Кружечки на монаді дають зрозуміти, що навіть у злі може зародитися добро, і що будь-яке добро може містити зародок своєї протилежності.

**Отрути крапля смертю в груди б'є,
Злоба собі гніздо з отрути в'є,
З отрути добрий ліки добуває,
А спритний з неї гроші дістає [4,11].**

Немає невідомого, яке б не стикалося з відомим, немає потворності, яка не може бути переможена красою.

І коли О. Лупул говорить:

**Мені би зоряні дощі,
Тобі – свинина у борщі,
Ти в донжуанському мандруш,
Я – в донкіхотському плащі [4,28],**

або

**Гіркою горя гори кам'яні,
Як світ, зійшлися клином на мені.
Та квіти виростають і на скелях:
В житті ж відмінки не лиш називні [4,29], –**

то ми дістаємо змогу спостерегти в змалюванні автора видимі протилежності в системах: “людина – людина”, “людина – суспільство”. Та все ж письменник має досвід того, що “квіти виростають і на скелях”, і ми знову переконуємося, що світлий кружечок посеред темного тла (монада!) може стати початком нової світлої реальності, обернутися щастям, успіхом, любов'ю, тим, що ми вкладаємо в поняття добро і краса.

Чимало творів у “Скрижалях” відображають суспільно-політичні події, рецепцію автором історичних фактів, що довго приховувалися або перекручувалися радянською ідеологією. Розстріли “ворогів народу”, знищення української нації, репресії, голодомор, лінгвоцид – ці та інші трагічні сторінки історії України, так звані “білі плями” (хоча чому білі?) глибоко хвилюють О. Лупула і знаходять у його книзі адекватне ідейно-художнє відображення.

**Скільки білих тих плям давнини
У історії нашій!.. З чиєї вини?
Придивитись пильніше – о горе:
То ж не білі – криваві вони! [4,4].**

І як людина, і як поет він не може лише індиферентно фіксувати події, – вони викликають у нього болючі почуття, намагання осягнути масштаби трагедії, збагнути механізми антигуманної політики щодо України та українців:

**Болять мене ті “плями білі”,
Неначе виразки на тілі,
Як воскресають і встають
З могил невинно потерпілі [4,7].**

Автор апелює до історичної справедливості – необхідності повернути імена тих, хто були закатовані, закопані в страшних Сандормохах, Биківнях, Дем’янових Лазах, по ярах і урвищах, лісах і перелісках, в криницях і підвалах, бо саме так кривавий режим ховав сліди своїх злочинів, а водночас сіяв страх і покірність по всій великій радянсько-комуністичній державі.

**Розвалилася страху стіна –
І воскресли людей імена,
Тих, що в піні кривавій по-звірськи
Хоронила горбата спина [4,6].**

Використавши Дантовий образ пекельних кругів, автор коротко й лаконічно змальовує життєву дорогу тих, хто став мучеником за правду, за віру, за Україну, за право залишитися Людиною і, пройшовши всі оці інфернальні кола, таки залишився нею. Мовби з протилежного берега життя вони звертаються до нас, сущих нині, зі своїм останнім найзаповітнішим словом, і письменник надає їм право виголосити це Слово самим:

**Ми вмирили на білих полотнах снігів,
У тій повені білій без меж-берегів,
Не врагами – Людьми, бо пройшли до останку
Всі ГУЛАГи з пекельних кругів [4,20].**

Чотиристопний анапест (точніше Ан4443), використаний О. Лупулом, майстерно підкреслює змістовий елемент вірша, створює ілюзію просторової перспективи – від осягненості довгих засніжених просторів до позамежової ірреальності. Мовна партія багатомільйонного “Ми”, адресована через відстані часу далеким нащадкам, насажена глибокими переживаннями, внутрішнім затамованим болем. Вміле живописне інструментування, використання у двох випадках зорового епітета “білий” скеровує увагу на слово “Людьми”, яке й є кульмінаційним пунктом вірша, його ідейно-смісловим центром. Ворогами нарешті названо тих, хто чинив злодіяння і наругу над українським народом, вершив криваві розправи над невинними, попираючи закон і мораль. Але вони, невинно убієнні, все одно зуміли залишитися людьми, перетерпівши страждання і муки. Звершився нарешті суд історії, суд Божий, коли кожному воздалося за ділами його.

Таку думку стверджує в короткому вірші О. Лупул, і вона звучить потужним закликком не забути нічого із власної національної історії, високим реквіємом за жертвами більшовицьких розправ.

У рубаях Омеляна Лупула, за їх проблемно-тематичною і образно-тональною гамою, можна виділити групу текстів соціально- і морально-викривального характеру, які, з огляду на певні риси, наближаються до байки. Очевидно у такий спосіб письменник вже наприкінці 80-х “підступався” до нового для себе жанру.

Цю рису Лупулових чотиривіршів помітила і Надія Бабич, бо саме вона визначила в його рубаях своєрідну мораль – “силу, як казав Г.Сковорода у своїх “Баснях”. ...“Сила” у

всіх чотиривіршах Омеляна Лупула... усе ж явно виражена: він бачить без масок “світ речей” і “світ людей”. І від цієї невідфарбованості сприйняття часом надзвичайно холодно, але здебільшого дуже тепло, бо віри в силу Добра і Справедливості значно більше, аніж смутку через нахабну спритність і багатолікості Зла і Облуди” [8].

Письменник малює низку типів, наділивши кожного з них виразними характеристичними рисами. Ось лише деякі з них:

**Дика качка лине в піднебесі,
Свійська – смирно крякає на плесі.
І дарма, що крила є в обох –
Кожна при своєму інтересі [4,9].**

Або:

**Щоб не потрапить під вогні,
Черв’як сховався у лайні,
Тепер його ніхто не змусить
Своє сказати “так” чи “ні” [4,14].**

Як і в байці, О. Лупул у чотиривіршах-рубаях інколи вдається до парадоксальних сюжетних поворотів:

**У лікарні зір дали кроту,
Щоб він бачив світа ліпоту,
Той, прозрівши, зойкнув одчайдушно:
– Поверніть мене у сліпоту!.. [4,19].**

У рубаях знаходять портретне втілення узагальнені образи соціальних типів, які набувають гротескового відтворення через неадекватність власної самооцінки, прагнення зайняти суспільні щаблі, які їм об’єктивно не підлягають. При цьому автор вдається до образів, які самі по собі є настільки промовистими, мають чітко визначену семантико-емоційну опінію, що й не потребують зайвої деталізації:

**Іде бундючно карлик, кривуля:
– А на мені кафтан із короля!..
Не знає блазень: не лиш він про одяг,
Але і той про нього промовля [4,24].**

Або іще один приклад:

**Коли куса когось блоха,
Хоч би яка була плоха,
Вона собі здається левом.
А як зі сторони? – Ха-ха... [4,24].**

Письменникові чужий обивательський погляд на життя, обережність побутового гасла “колибчогоневийшло”, самообмеженість “людини у футлярі”. На жаль, у щоденних ситуаціях доводиться спостерігати немало таких тихих і обачних, які ніколи не зводять очей до неба, яким добре і комфортно у власному вузькому світі. І ніщо – навіть зміна суспільних обставин, демократизація усіх суспільних сфер, відчуття нового руху – не заставить їх змінити власний *modus vivendi*.

Заклінав світлофор на роздоріжжі –

**Заметушились піші і проїжджі,
Лише хробак тихенько причайвсь,
Завмерши у накраденому збіжжі [4,19].**

Такі рубаї з умовно “байковими” сюжетами тісно поєднуються з тематичною групою текстів, у яких поет різко висловлюється проти зради, байдужості, людської неперебірливості, узалежненості митця від “грошового мішка”, заздрості, підлабузництва, пристосуванства й тупості.

У Лупуловій портретній галереї не лише, як він сам висловлюється, “посполиті”, – є тут і люди імуці, з великими статками, високими посадами, зверхніми обличчями, але ... порожніми душами. Для визначення їх сутності та ролі у житті письменник обирає знайоме кожному слово “кукіль”. І коли життєві решета відсіватимуть зерно від бур’яну, то місце їх визначене задалегідь:

**І жирні лица, й душі ситі –
Усі були в сановній світлі.
А пересіяли як слід –
Зостались кукілем у ситі [4,15].**

Письменник мудро застерігає не поклонятися фальшивим цінностям, не шукати райського життя неправедними шляхами, бо можна зайти у безвихідь:

**Місця шукаючи, де кращі,
Хто зна в які заходим хащі.
Вернути хочемо назад,
Та глядь – сліди уже пропащі [4,15].**

Поет за прикладом своїх великих попередників у жанрі – Рудакі, Хайяма, Гафіза – висловлює думку чітко й лаконічно, для більшої виразності вдається до зіставлень, поетичний ритм використовує для трансляції певного настрою, інтонаційної завершеності вірша:

**Для когось рай у квітнику,
А іншому – й на смітнику.
Глухим однаково для слуху
Чи “ку-ку-рі-ку!” чи “ку-ку” [4,5].**

З гіркою іронією говорить О. Лупул про талант, який завжди зазнає насмішок серед людей, бо видається їм дивакуватим; про мудреця, що безкорисливо ділиться із людьми своїми знаннями, а вони сахаються від нього, “як від прокази”; про видатних діячів історії, які залишили в ній свої шляхи, але нащадки ніяких уроків із їх досвіду не виносять, і лише “в їх слідах, що в пилюці дорожній, // Купаються бездумні горобці” [4,3].

Це спонукує письменника задати самому собі – і всім нам також! – риторичне запитання:

**І розіпнуть, і вмере він, і воскресне ...
Наслухаєшся – страшно, слово чесне.
Та лиш чи варто все було терпіти,
Щоб над душевним вознеслось тілесне? [4,6].**

Вияв протесту автора проти обмеженості обивательського існування виражений за допомогою використання відомого біблійного сюжету – хресної дороги Ісуса Христа.

Використавши слова “розіпнуть”, “вмре”, “воскресне”, автор протиставляє їх сакральну семантику фразі “вознеслось тілесне” і у такий спосіб, показавши їх смислорізноманітність, концептуально розмежує їх.

Поет наголошує на індивідуальній відповідальності кожного за кожен вчинок і кожен помисел. І в цьому контексті процитований вірш засвідчує і факт його розмови з Богом, намагання зрозуміти трагізм недовіршеності й слабкості людини, її земної малості.

О. Лупул відчуває свою покликаність даним йому словом навернути до Слова Божого. В його рубаях – біблійні сюжети, біблійні образи, біблійні вислови – “нести хрест”, Голгофа, “тричі відречешся”, “І розіпнуть, і вмре він, і воскресне”, блудний син, каменували, фарисеї, мій ближній, Мойсей, “в ім’я Отця і Сина ...”, ангел, сатана, преісподня, храм, “меса великодня”.

Намагання впорядкувати й об’єднати переживання, спостереження, пошуки і творчі роздуми заставляють О. Лупула звертатись до Святого Письма, до релігії як єднаючої філософії життя.

Усвідомлюючи власні життєві рубежі, письменник не лише для себе (література – справа суспільна) визначає цінність земного і вічного, щоденного, клопітного, минушого і високого, трансцендентного:

Мій перевал, мій віковий рубіж ...

Тут мушу вибирати я поміж

Отим, що із собою далі нести,

А що покласти до Твоїх підніж [4,12].

Дискурс біблійного в творчості О. Лупула може стати предметом окремого дослідження, яке, думаємо, неодмінно буде, ми ж закінчимо роздуми на задану тему тим висновком, що О. Лупул шукав свою дорогу до Храму і знайшов її, і ці пошуки увінчалися для нього низкою глибоко моральних творів, означених християнською коректністю і духовним подвижництвом.

Значну частину збірки складають рубаї на інтимну тематику, позначені мінерною тональністю. Оповіті філософською загурою, ці вірші чимось близькі до любовного смутку Гейне чи настроєвого регістру Франкового “Зів’ялого листа”. В них відсутні епічні елементи, навіть натяки на конкретність чи то місця дії, чи часу, чи імені тієї, яку носить у серці ліричний герой. Любовний сюжет розвивається від думки “поки ми закохані, ми – вічні!” Далі бачимо найрізноманітніші почуття й емоційні стани – елегійний смуток, жаль, біль розлуки, розпач, драматизм чекання, сподівання на взаємність. Деякі переживання настільки неоднозначні, що поет для їх озвучення вживає полярні поняття, оформивши їх в опозиційні пари “**мить щаслива - доба лиха**”, “**полин-вино**”:

В мить щасливу чи в добу лиху

Перевалом на моїм шляху

Ти стаєш, гірка моя любове,

Як полин-вино у келиху [4,4].

Загалом у рубаях Омеляна Лупула на відміну від східної традиції його великих попередників Хайяма, Рудакі, Гафіза та ін. зовсім відсутні вахкічні мотиви, немає в них упивання земними втіхами, як, водночас, і містичної гедоніки, яку Агатангел Кримський

означував ще як суфійську [12,293].

Манера поетичного вислову О. Лупула у вирішенні інтимної проблематики гранично стримана і разом з тим шляхетна, емоційно виразна, в його текстах цього тематичного пласту спостерігається лексична небагатослівність, що цілком співпадає з віршовим форматом рубаїв, і одночасна відповідність експресивного репертуару мовній поведінці. Автор вибудовує певну дистанцію між ліричним суб'єктом і його коханою, але так, щоб у читача не закрадалася тривога, чи не призведе це до повного розриву емоційно значимих зв'язків між ними.

**В житті немало я сходив доріг,
Та у душі одну лиш приберіг –
Оту, що і в морози розцвітає,
Успанна слідами Ваших ніг [4,9].**

У контексті одвічних стосунків двох закоханих ця найближча для поетичного слова тема в художній інтерпретації Омеляна Лупула сповнена драматичної напруги, надії і розчарувань:

**Просив я Вас: для мене станьте полем –
Співочим, колосковим чи хоч голим –
Весняним садом, сонечком в росі...
А Ви взяли та й обернулись боєм [4,15].**

Однак ліричний герой не розмінює свої почуття на дріб'язок миттєвої втіхи, він зберігає в серці чистоту і ніжність. Поетичне слово О. Лупула здатне підвестись у високості й самозречено упасти до ніг коханої:

**Піснею щодня летить мій сум
До Твоїх душевних Кара-Кум,
Щоб, зітерши крила, непочутим
Падати до ніг твоїх на глум [4,16].**

Страждання народжують мудрість, яка не дає померти вірі. За свої гіркі переживання і сердечний біль герой О. Лупула винагороджений: до нього повернулося кохання:

**Ран душі закрилася безодня.
Ніби просвітліла преісподня:
Ти прийшла – і засіяв мій храм,
Почалася меса великодня [4,30].**

Інтимна тематика в рубаях О. Лупула витримана в манері достойного рівня, в якомусь, сказати б, аристократичному оприявленні почуттів, що є важливим у теперішній час, бо, як сказав Володимир Базилевський, в цьому – **“порятунок від корозії любовної теми в нинішній літературі, де поліфонія стосунків чоловіка й жінки, уся їх складність і метафізика зводиться до гри гормонів” [13]**. Виходячи із делікатності й шляхетності як принципових засад особистісної творчої манери, О.Лупул дав взоровані приклади вирішення цієї вічної і завжди актуальної мистецької теми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Павличко Соломія. Теорія літератури. – К.: Основи, 2002. – 679с.
2. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Гром'яка та ін. – К.: Академія, 2006. – 752с.

(Nota bene).

3. Гречанюк Юрій. “Слово, невмируще зело...” // Буковинське віче. – 1994. – 23 лютого.
4. Лупул Омелян. Скрижалі. Оранта. Гіганти і карлики. – Чернівці: Букініст, 1993. – 80с.
5. Гречанюк Юрій. “Грає осінь п’ятдесята в золоту дуду...” // Традиція і новаторство у світовій літературі: Збірник / За ред. А. Нямцу. – Чернівці: Рута, 2000. – 127с.
6. Хайям Омар. Рубаї. // Мисик Василь. Твори у двох томах. Том другий: Переклади. – К. : Дніпро, 1983. – 416с.
7. Абрамович Семен. Джерельна криниця поезії: Видавнича рецензія. – Архів автора.
8. Воловія Василь. Три струни однієї душі // Практика. – 1993. – 26 листопада.
9. Бабич Надія. Честь людини мусим зберегти. // Буковина. – 1994. – 27 квітня.
10. Цимбалюк Ю.В., Краківецька Г.О. Крилаті латинські вислови. – К.: Вища школа, 1976. – 192с.
11. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. – М., 1988. – 296с.
12. Кримський Агатангел. Пальмове гілля.: Екзотичні поезії. – К.: Дніпро, 1971. – 372с.
13. Базилевський Володимир. Маршал Вінграновський. // Літературна Україна. – 2005. – 18 серпня.